МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Дагестан

МО " Ботлихского района"

МКОУ "Хелетуринская СОШ"

РАССМОТРЕНО	СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
МО учителей начальных классов	Заместителем директора по УВР	ВрИо директора
________________________ Алистанова Н.М	________________________ Газиева Э.Х	________________________ Юсупов Ю.М
Приказ №1 от «30» августа 2024 г.	Приказ №1 от «30» августа 2024 г.	Приказ №1 от «30» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (аварская) литература »

для обучающихся 3 класса

Хелетури 2024

-

Литературияб ц1али Программаялъе баян

Программах1адургъабунабайбихьулшколалдат1уразаризех1исабалдеросаралх1асилазулги,обществоялдачиясулхьвада- ч1вадиясул къаг1идабазда бухьараб концепциялъулги, Байбихьул школалъул лъай кьеялъул федералияб пачалихъиябстандарталъулгикьуч1алда.

Литературиябц1алибайбихьулшколалъулсистемаялдааслиялпредметазулцоябккола.Гьелърахьдалмац1алда ц1алиялъулмахщелватексталдат1адх1алт1иялъулбажарилъугьинабула,художествияблитературац1алиялдеинтересбижизабула ва лъимералъе рух1ияб ва эстетикияб тарбия кьезе, гьесул г1акълу цебет1езабизе квербакъула. Гьединго литературияб ц1алиялъул курс т1адегIанаб даражаялда лъазабиялъ рес кьола байбихьул классазул цогидал предметаздалъик1ал х1асилал рихьизаризе.

Байбихьулшколалъуллитературиябц1алиялъулкурсбуссунбугогьалхадуселмурадалт1уразариялде:

- бич1ч1ун, бит1ун, чвахун ва пасих1го ц1ализе гъваридго лъазаби; бат1ибат1иял тайпабазул текстазда т1ад х1алт1изебажаруледухъ,каламцебет1езаби;т1ехьалдехунвац1алиялдехунбугебинтересщулалъизаби;ц1алиялъул даража борхизаби ва, жалго жидедаго ч1ун, асарал ц1алиялъулъги къваригIараб т1ехь т1аса бищиялъулъги х1албихьибук1инаби;
- художествиябгинтворчествоялъулабванахъг1унтIиялъулабпагьмуги,художествияласаралц1алулаго,чидае рек1еласарзагьиргьабизебугеббажаригицебет1езаби; раг1удехунберцинаб(эстетикияб)балагьилъугьинабива художествияб асар бич1ч1изе бажари;
- художествиял асараздалъун байбихьул классазул ц1алдохъабазул рух1ияб х1албихьи бечелъизаби; рух1ияб асаралъулвагьудуллъиялъулги,жавабчилъиялъулги,лъик1лъиялъулги,рит1ухълъиялъулгих1акъалъулъбич1ч1иялкуцай; Дагъистаналъул ва цогидал миллатазул культураялъул адаб-хъатир гьабизе ц1алдохъаби куцай.

-

Байбихьулшколалдапредметх1исабалдалитературиябц1алиялълъимал ц1ализариялъулгуребги,гьезиетарбия кьеялъулги масъалаби т1урала.

Ц1алдохъабазулригьалъехасал,рух1ияб ваэстетикиябрахъалъбечедалхудожествияласаразц1алдохъабазек1удиябасар гьабула, гьел асараз квербакъула миллияб ва киналго г1адамазе, ай т1олабго инсаниялалъе данде кколеб хасият куцазе.

Литературияб ц1алиялъул дарсазда аслияб куцалък1вар кьола ц1ализе бугеб бажари лъугьинабиялде ва лъималазул калам цебет1езабиялде.Ц1алдохъабазгъваридголъазабулабич1ч1унвапасих1гоц1ализе,жалгожидедагоч1ун,тексталц1ализе; гьел ругьунлъула т1ехьалъул х1асил бич1ч1изе ва гьелдаса сверухъ бугеб т1абиг1аталъул х1акъалъулъ щвараб лъайг1ат1илъизабиялъепайдабосизе.

Литературияб курс лъазабулаго, ц1алдохъабазул хурхен гьабиялъулаб культураялъул (маданияталъул) даража борхула: гьезуллъугьунамонологвадиалоггIуцIизеги,жиндиргопикрузагьир гьабизеги,бат1и-бат1иялтекстаздат1адх1алт1изеги, жалго жидедаго ч1ун, учебникалъул баян кьолеб аппаратaлдаса пайда босизеги, словаразулъ къвариг1арабинформация балагьизеги бугеб бажари.

Литературиябц1алиялъулдарсаздац1алдохъанругьунлъулабит1ун,гъалат1алриччач1ого,ц1ализе.Бит1ун,чвахунц1ализе бажарулеб лъимералъе гьоркьоса къот1ич1ого т1ахьал ц1ализе рокьула, гьесда лъала текстал ц1алиялъул ва гьелгун х1алт1иялъул къаг1идаби, гьединго гьесда бажарула ц1аларал асаразул х1асил бичIчIизе, живго жиндаго ч1ун,жиндие къвариг1араб т1ехь т1аса бищизе ва гьелъие къимат кьезе.

Литературиябц1алиялъулкурсалъц1алдохъабазулхудожествияласаралц1алиялдеинтересбижизабула.

Ц1алдохъабиругьунлъулапоэзиялъулабраг1улберцинлъибич1ч1изе,раг1улискусствоялъулсипат-суратаалъекъимат кьезе.

-

Къокъгоабуни,«Литературиябц1али»абурабпредметалъбайбихьулклассаздаг1емерал,к1варбугелмасъалабит1урала ва гьит1инаб лъимер гьоркьохъеб школалда лъик1 ц1алдезе х1адур гьабула.

Курсалъул г1аммаб характеристика

Ц1алулдарсалгьарулат1оцебесебклассалдасабайбихьун(х1арпалмалъулебзаманлъуг1унхадуб),гьоркьоса къот1ич1ого, ункъабилеб класс лъуг1изег1ан. Ц1ализе ругьун гьарулаго, мугъч1вай гьабула, т1оцебесеб классалда «Азбука»малъулаго,лъималазещвараблъаялдегибажарияльдеги.

Ц1алул курс г1уц1ун буго маг1арулазул, г1урусазул ва дагъистаналъул цогидал миллатазул хъвадарухъабазул ва шаг1ирзабазулхудожествиялaсаpаздасан.Гьедингоц1алулкурсалъулъкьунругог1елмиялгиннахъг1унт1иялъулал асаралги.Художествиялваг1елмиялгиннахъг1унт1иялъулаласаралдандекквеялъквербакъулалитературиябискусствожеги гъваридго бич1ч1изе.

Литературиябц1алиялъулх1асилпрограммаялъулъгьалхадуселбут1абаздебикьунбуго:

1. Каламалъултайпаби.Каламалъулкультура;
2. Тексталдат1адгьабулебх1алт1ултайпаби;
3. Художествиябасаралдат1адх1алт1и;
4. Ц1ализекколеласарал.Ц1алиялъулкультура.

Т1оцебесеб**«Каламалъул тайпаби. Каламалъул культура»** абураб бут1аялъулъ хъвазе ва ц1ализе,г1енеккизева гаргадизе бугеб бажариялде, ай каламалъул киналго тайпаби камиллъиялде к1вар буссинабун буго.

Программаялъ т1алаб гьабулеб буго щибаб ц1алул дарсазда бит1ун, чвахун, бич1ч1ун ва пасих1го ц1алиялъулбажари камил гьабизе. Гьединаб бажари лъугьуна бат1и-бат1иял асарал, гьезул бут1аби гьоркьоса къот1ич1огоц1алиялдалъун.

Лъабабилеб классалда текстал раг1абиккун рит1ун, рич1ч1ун ва чвахун ц1алула. Ц1алулаго, логикияб ударениелъезе, кколелъуб лъалхъи гьабизе, интонация ц1унизе. Ц1алул хехлъи минуталда жаниб 50–60 раг1уде бахуна.

-

Ц1ализе малъиялда цадахъ программаялъ к1вар буссинабула накъиталъе г1ахьаллъи гьабулев чиясда г1енеккизе, гьес бицараб жоялъул анализ гьабизе, гьелдаса аслияб, к1вар бугеб бат1а бахъизе, гьединго бицараб жо мух1кан гьабизе,
суалалкьезебугеббажарилъугьинабиялде.

Программаялдакьурабматериалалъквербакъулагаргадизе(айжиндиргопикрузагьиргьабизе,суалал лъезевагьезие жавабал кьезе, диалогалъулъ г1ахьаллъизе, монолог г1уц1изе) бугеб бажари цебет1езабизеги. Ц1алдохъаби ругьунлъула жидеда цебе мурад лъезе, бицунеб жоялда хадуб халккезе, гьелъие къимат кьезе, цогидазухъ сабурго г1енеккизе ва гь.ц. Программаялда к1удияб к1вар кьола хъвазе бугеб бажари цебет1езабиялдеги. Ц1алул дарсазда ц1алдохъаби ругьунлъулажидецаго текстал г1уц1изе, ц1аларал хабариял, сипатиял ва пикриял текстазул кьуч1алда изложениял ва къокъал
сочинениялхъвазе.

Программаялъул к1иабилеб бут1аялъулъ ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула **тексталда т1ад гьабулеб х1алт1ул тайпабазулгун.**Гьелругьунлъулатекстбут1абаздебиххизе,гьелбут1абаздац1араллъезе,планг1уц1изе,ц1алараб текст къокъго ва т1убанго бицине, тексталъулъ аслияб пикру жидерго раг1абаздалъун загьир гьабизе. Ц1алдохъабаздалъала текстал хабариял, сипатиял ва пикриял рук1ин. Гьезда бажарула тексталъул х1асилги бет1ерги цоцазда рухьизе,ц1алул, г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал ва художествиял текстал рат1арахъизе, гьезул бугеб к1вар бихьизабизе.

Программаялъулъ хасаб бак1 ккола **художествияб асаралда т1ад гьабулеб х1алт1иялъ.** Лъимал ругьунлъула художествиял ва нахъг1унт1иялъулал текстазулъ дунял бихьизабулел къаг1идаби цоцаздаса рат1арахъизе (муг1алимасулкумекалдалъун),художествиялваг1елмиялгиннахъг1унт1иялъулалтекстазулхаслъабирич1ч1изе, жалго бет1ергьанал текстал г1уц1изе.

Ц1алдохъабиругьунлъулахудожествиябасарбич1ч1изевагьелъиекъиматкьезе,гьебг1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асараздаса бат1абахъизе. Гьезда лъала художествиял асаразул хаслъаби.

Программаялдакьурабматериалалдарекъонлъималазчарагьеч1огогьабизекколахудожествиясаразулг1адатиябанализ: цин ц1алдохъабаз текст т1убанго лъазабула, цинги гьеб ц1алула ва гьелъул анализ гьабула, хадуб,

-

художествиябгинэстетикиябкъиматгикьун,байбихьиваахир,загьиргьабурабаслиябпикрутесталъулх1асилалдава ц1аралда дандеги ккун, ц1идасан гьеб тексталде к1вар буссинабула.

Художествиял асаразул анализ гьабулаго, ц1алдохъабаз лъугьабахъиназул тартиб ч1езабула, героязулгун ва гьез гьарурал ишазулгунлъайхъвайгьабула,жидергогиавторасулгигерояздехунбугеббалагьирагьула,ц1аларабжоялъуласлиябпикру загьир гьабула. Гьединаб анализалъ квербакъула моралиябгин рух1ияб бечелъи (ай гьудуллъи, адабх1урмат,лъик1лъиват1алаб-агъазгьабищибкколебали)бич1ч1изе.

Программаялъулъбугебматериалалъсверухът1абиг1аталдагих1айваназулхьвада-ч1вадиялдагихадубхалкквеялда бухьараб бажариги цебет1езабула.

«Ц1ализекколеласарал.Ц1алиялъулкультура» абураббут1аялъулърихьизарунругобат1и-бат1иялтемабивагьезда т1асан ц1ализе кколеласарал.Ц1алдохъабаз ц1ализе кколеласаразда гьорлъе уна аваразул ва цогидалмиллатазулраг1ул устарзабаз хъварал, лъималазул г1умруялде г1агарал, г1исинал, художествиял ва г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулаласарал.Программаялдарекъонлъималаздалъазекколалитератураялъулкиналгоаслиялжанрал: маргьаби, куч1дул, харбал, абиял, кицаби, бицанк1аби, драмаялъулал асарал ва гь.ц.

Гьанибкьурабтематикабайбихьулшколалъулг1елалъуллъималаздег1агараббуго.Тематикаялъулх1асилалъсверухъбугеб дунялалдехун интерес бижизабула, лъималазул к1вар буссинабула жидерго г1ел бащадаздехун ва ц1ик1к1араздехун,т1абиг1аталдехун,тарихалдехун,нилъерват1аналъулкультураялдехунбугебгьоркьоблъиялде, гьединго тематикаялъ рес кьола бат1и-бат1иял автораз цого цо тематикаялда т1аса хъварал асарал дандекквезе. Ц1ализекьураб тематикаялълъимералъулсверухъдунялбич1ч1изебугебинтерес г1ат1илъизабула,ц1ализебугебмахщелц1ик1к1инабулава ц1алиялъул культура лъугьинабула. Гьелда т1адеги, ц1ализе кьурал асараз к1удияб кумек гьабула лъималазе рух1иябгин эстетикиябтарбиякьезе.

Курс лъуг1ун хадуб кьолел х1асилал Напсиял х1асилал

1. ЖиндиргоВат1аналде,РоссиялъулваДагъистаналъулмиллатаздевагьезултарихалдек1удияброкьибижизаби.

-

2. Цогидалмиллатазулмаданияталдехунвагьезултарихалдехун,гьедингобат1иябпикруялдехунц1уна-къараб балагьи бижизаби.
3. Ц1алиялдехунлъимералъулинтересбижизаби.
4. Жинцагьаруралишазулжавабчилъигижибгожиндагоч1араб,цогиялдабухьинч1ебхасиятгицебет1езаби.
5. Эстетикияббич1ч1илъугьинаби.
6. Цогидалг1адамазекумекалъех1адурав,ниятлъик1ав,х1алхъублъигьеч1ев,г1адамазелъик1лъигьабулевинсан вахъинави.
7. Лъиданигицадахъх1алт1изегищулиябгьоркьоблъигьабизегибугеббажарицебет1езаби,т1адк1алъайбугеб, даг1бадулаб ах1вал-х1алалдаса ворч1изе нух батиялъул бажари цебет1езаби.
8. Творческиябх1алт1удегъираккезаби,айтворческиябкъаг1идаялъх1алт1изебугеббажарицебет1езаби.

Метапредметиял х1асилал

1. Бат1и-бат1иялжанразулватайпабазултексталбич1ч1унцIализеругьунлъи,тексталк1алзулвахъвавулформаялда г1уц1изе лъай.
2. Сверухът1абиг1аталданахъг1унт1изегицогидазулгунбухьенгьабизегикаламалдасапайдабоси.
3. Накъиталъег1ахьаллъигьабулевчиясухъг1енеккизеги,диалогалъулъг1ахьаллъизеги,бат1и-бат1иялпикраби рук1иналъе мук1урлъизеги, жиндирго пикру загьир гьабизеги, гьелъие далил бачинеги разилъи.
4. Предметалдандекквезе,гьезуланализвасинтезгьабизе,гьелг1аммлъизаризе,т1елаздерикьизевацоцада релълъинаризе лъай.
5. Предметазулвапредметаздагьоркьорругелбич1ч1ияллъай(цоцазулгунгьоркьоблъи,маданият,творчество, т1ехь, асаралъул х1асил, художествияб текст ва гь. ц.); гуманитариял (ай инсанасул, гьесул культураялъул, тарихалъул бицунел) ва эстетикиял (ай искусствоялда, дунялалда ва г1адамазул г1умруялда жаниб берцинлъиялъул,

гьайбатлъиялъулх1акъалъулъбицунел)предметаздагьоркьорругелбухьеналрич1ч1и.

-

6. Ц1алиялдацерелъуралмурадалвамасъалабирич1ч1изевагьелт1уразаризелъай.
7. Цебелъурабмасъалаялдарекъонц1алиялдахурхаралх1алт1абипланалдаросизе,гьездахадубхелкквезевагьезие къимат кьезе бугеб бажари лъугьинаби.
8. ЦIалулъжиндирголъик1алягиквешалх1асилалрихьизебугеббажарилъугьинаби.
9. Цебелъурабмурадт1убаялъег1олоцадахъх1алт1изебажари.

Предметиял х1асилал

1. Литературат1олабгодунялалъулабвамиллиябкультураг1адинбич1ч1и,гьелърух1ияб бечелъиваг1адатал ц1унулеллъи лъай.
2. Т1ехькультурияббечелъибук1инбич1ч1и.
3. Раг1улискусствог1адинхудожествияласараздехунбербалагьибук1инаби.
4. Маг1арулазулваРоссиялъулцогидалмиллатазуллитературааялъулрух1ияббечелъибич1ч1и.
5. Инсан цевет1езавиялъе литератураялъул бугеб к1вар бич1ч1и; Ват1аналъул ва гьелъул халкъалъул, сверухъ т1абиг1аталъул,культураялъул,лъик1лъи-квешлъиялъул,гьудул-гьалмагълъиялъул,рит1ухълъиялъулх1акъалъулъ бич1ч1и лъугьинаби; гьоркьоса къот1ич1ого ц1алдезе кколеблъи бич1ч1и.
6. Ц1алиялъулбугебк1варбич1ч1и;ц1алиялъулбат1и-бат1иялтайпабаздасапайдабоси(лъай-хъвайгьабиялъул, аслиябжобалагьиялъул,т1асабищул,лъазабиялъул);героязулхьвада-ч1вадиялъекьурабкъиматх1ужжабаздалъун кьуч1аб бук1ин бихьизабизеги, гьоркьоб лъураб жоялда т1аса жиндирго пикру загьир гьабизеги, текстазул бат1и- бат1иял тайпаби рич1ч1изеги, гьезие къимат кьезеги бажари.
7. Жиндие къвариг1араб литература, живго жиндаго ч1ун, цогидазул кумек гьеч1ого, т1аса бищизеги цебе бук1аралдасац1ик1к1арабинформациябич1ч1изевацвезебаянкьолелт1ахьал(источникал)х1алт1изаризеги бажари.

-

8. Бат1и-бат1иялтекстазуланализгьабизе,айг1иллаялъулабгинц1ехрехалъулбухьенч1езабизеги,асаралъуласлияб пикру загьир гьабизеги, текст бут1абазде биххизеги, гьел бут1абазда ц1арал лъезеги, г1адатаб план г1уц1изеги,
асаралъулзагьирлъи,пасих1лъибихьизабулелалаталратизеги,текстжиндиргораг1абаздалъунц1идасанц1ализегибажари.

9. Бат1и-бат1иялтекстаздат1адх1алт1изеги,ц1алулвахудожествиял,г1елмиялгиннахъг1унт1иялъулалтекстазул хаслъаби рихьизаризеги бажари; художествиябгин творчествияб пагьму цебет1езаби; художествиял асаразда,
суратаздат1асанягижиндиргох1албихьиялъулх1акъалъулъживгобет1ергьанабтекстг1уц1изебажари.

Курсалъул материал Каламалда ва ц1алиялда сверухъ гьарулел х1алт1абазул тайпаби Г1енеккун (г1инт1амун) раг1араб жо бич1ч1изе бажари (аудирование)

Г1инда раг1араб цогидазул калам бич1ч1и. Цогидас ц1алулеб асар г1енеккун дандрекъон кколеб х1алалъ бич1ч1и.
Г1енеккунраг1арабасаралдат1асалъуралсуалазежавабалкьезебажари,лъугьа-бахъиналъултартибч1езаби,раг1араб каламалъул мурад бич1ч1и, г1енеккун раг1арал г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал ва художествиял асаразда т1аса суалал лъезе бажари.
Авторасул стилалъул хаслъиялдаги каламалъул пасих1лъиялдаги хадуб халкквезе бугеб бажари цебет1езаби. **Ц1али Раг1изабун ц1али.**
Раг1абазулъ слогал ва х1арпал гьоркьор риччач1ого ва гьел ругеб бак1 хисич1ого, раг1аби,
предложениялватексталбич1ч1ун,бит1унц1али.Слогалккунц1алиялдасабайбихьундагь-дагьккунбич1ч1ун,бит1ун
т1урангораг1абивараг1абазулдандраялц1али;классалдасаклассалде,т1убарабтекстбич1ч1уледухъ,ц1алиялъулхехлъи
ц1ик1к1инаби. К1удияб гуреб, гьит1инаб текст пасих1го ц1али: ц1алулаго бит1ун абиялъул ва интонациялъулнормаби ц1уни;ц1алиялъулмурадбич1ч1и,ц1алулевчиясулц1аларабасаралдехунбугебгьоркьоблъибихьизабизе бажариледухъ, интонациялдаса ва цоцазулгун бухьен гьабизе цере лъурал мурадазда ва масъалабазда рекъон х1инцлъизабун
(хьадарлъизабун)ягихехлъизабунц1алиялъултемпалдасапайдабоси.Интонациягиц1унун,
бат1ибат1иялтайпаялъулпредложениялц1али.Бат1и-бат1иялтекстазулмаг1наялъулалхаслъабирич1ч1ива

-

интонациялъул кумекалдалъун гьелрихьизари. К1удияб гьеч1еб текст живго жиндаго ч1ун пасих1го ц1ализе бажари (ц1алулаго данде кколеб гьаракь-бакъан ва хехлъи (темп) т1асабищизе, логикияб ударение бит1ун лъезе, лъалхъи гьабизе). **Сасунц1али.**Жанраялъулвак1одолъи-гьит1инлъиялъулрахъалърич1ч1изебигьаяласаралраг1изабунц1алиялдасадагь-дагьккунсасунц1алиялдерач1ин.Ц1аларабтексталъулмаг1набич1ч1и.Ц1алиялъултайпач1езаби:лъазабиялъул,лъай- хъвай гьабиялъул ва т1асабищиялъул; тексталъулъ къвариг1араб информация балагьи, гьелъул хаслъаби рич1ч1и.

Бат1и-бат1иял текстазда т1ад х1алт1и IIIкласс

Малъарал асаразул, лъугьа-бахъиназул тартиб ч1езаби. Жидецаго текст маг1наял бут1абазде биххи, муг1алимасул кумекалдалъунгьезулъц1ик1к1ункIварбугеббак1балагьи.Т1убанготексталъулвагьелъулщибаббут1аялъуласлияб пикру загьир гьаби, гьезда ц1ар лъей.

Муг1алимасул кумекалдалъун малъарал (ц1аларал) асаразул план г1уц1и. Планалда рекъон мух1канго, гьоркьоса бищун, къокъгояги г1ат1идго,х1асилбицин.Хабариял,сипатиялвапикруялтексталг1уц1ивакаламалъулъгьездасапайдабосизе бажари.

Гара-ч1вариялъулъг1ахьаллъи:лъуралсуалазежавабалкьезе,цоч1ванкъот1арабтемаялдат1асак1алъазе, гьалмагъзабазул к1алъаялъухъ г1енеккизе бажари.

Жидецац1алулебтексталдажанисарич1ч1уларелраг1абивапредложениялрат1арахъи,гьезулмаг1намуг1алимасдац1ехей. Диафильм х1исабалда малъараб (ц1алараб) тексталъулъ кколел лъугьабахъиназул тартибалда суратал цереч1езари.

Жидергохалкквеялъул,ц1алдохъабазулг1умруялъулх1акъалъулъхабарбицин.

Хабарбицунаго,синонимаздаса,сипатиялраг1абаздасавапредложенияздасапайдабоси.

Героязул,т1абиг1аталъул,лъугьа-бахъиназулсипат-суратбихьизаби,авторасх1алт1изарулелраг1абива предложениял тексталъулъ жидецаго рати.

-

Муг1алимасулкумекалдалъунмалъараласаразулълъугъа-бахъиназевагероязулишазебит1араб къиматкьей. Каламалъул гьаркьилаб культура камиллъизаби, литературияб къаг1идаялда рекъон раг1аби аби.

Халкъияласараздасалитературияласаралрат1агьари.

Библиографиябкультура

Т1ехьискусствоялъулабхасабтайпа.Т1ехь–лъаялъулицц.Ц1алул,художествиялвакъариг1аралбаяналкьолел (справкаялъулал) т1ахьал. Т1ехьалъул бут1аби: т1ехьалъул х1асил яги т1ехьалъул бут1рул, титулалъулаб гьумер,

аннотация,суратал.

Живгожиндагоч1унаннотацияхъвазебажари.

Т1ахьазул тайпаби: художествиял асаразул т1ехь, т1ехь мажмуг1, данде гьарурал асаразул т1ехь, цо ккураб заманалда бахъараббасма,баянкьолелт1ахьал(справочник,айсундулнигих1акъалъулъкъокъабва дурусаббаянбосизересбугебт1ехь, словарал, энциклопедиял, ай, къокъ гьабун, г1емерал г1елмабазул баян кьолел т1ахьал).

Библиотекаялдаса жидее къвариг1арал т1ахьал росизе лъай. Лъималазул г1умруялде дандекколел словараздаса вадурусаб баян босизе рес бугеб литератураялдаса пайда боси.

Художествияб асаралда т1ад х1алт1и

Художествияб тексталъул хаслъаби, ай гьелъул цогидазда релълъинч1ел пасих1ал, рек1елъе ртулел мац1алъул алаталрихьизари(муг1алимасулкумекалдалъун).Асаралъулх1асилгигьелъулц1аргидандрекъонкколеллъибич1ч1и. Ц1аларaб асаралъул х1асил рух1иябгин эстетикияб бук1ин бич1ч1и, героязул хьвада-ч1вади рит1ухъ гьабулеб г1илла бачинеги гьезул ишазе къимат кьезеги бажари.

Пасих1ал,рек1елъеортулелмац1алъулалатаздаса(синонимаздаса, антонимаздаса,дандекквеяздаса,эпитетаздаса) пайдаги босун, живго жиндаго чIун, текст ц1и гьабун бицин. Кьураб тексталъе хасаб лексикаялдаса пайдаги босун, гьебтексталъул к1вар бугеб ва жибго жиндаго ч1араб г1адаб цо лъугьа-бахъин ц1и гьабун бицин (муг1алимасул кумекалдалъун).Т1ахьазултекстазесуратаздалъунбаянкьей.

-

Асаралъулгероясехарактеристикакьей(гьесулсипат-сурат,хасабт1абг1,хасият-гIамал,каламвагьесгьарулелишал рихьизари). Лъугьа-бахъиналъе ва героясе характеристика кьолел раг1аби ва предложениял тесталъулъ рати.

Художествияб асаралъул героясул ишалъул анализ гьабизева гьеб иш рит1ухъ гьабизег1илла бачине бажари. Героязулишал цоцазда дандекквей. Героялдехун авторасул бугеб бербалагьи т1атинаби.

Художествиял асарал жиндирго раг1абаздалъун рициналъул къаг1идаби лъай (дурусго бицин, гьоркьоса бищунбицин ва къокъго бицин).

Мух1канго, дурусго текст бицин (текст бут1абазде биххи, щибаб бут1аялъул ва т1убараб тексталъул аслияб пикрузагьир гьаби, щибаб бут1аялъе ва т1убараб тексталъе ц1арал кьей): тексталъул кесекалъул аслияб пикру загьир гьаби,к1вар бугел яги аслиял раг1аби рихьизари, ц1арал лъей; план г1уц1и ва гьелда рекъон т1убанго текст мух1канго
жиндиргораг1абаздалъунбицин.

Къураб асаралъул кесек гьоркьоса бищун бицин: асаралъул героясе характеристика кьей (тексталъулъ героясул х1акъалъулъхабарг1уц1изерескьолелраг1абивапредложениялт1асарищи),ишлъугьараббак1алъулх1акъалъулъ бицин (тексталъулъ иш лъугьараб бак1алъул х1акъалъулъ бицине рес кьолел раг1аби ва предложениял т1асарищи). Бат1и-бат1иял асараздаса цоцада дандекколел героязул сипат-суратал, гьезул ишал ва гьез г1ахьаллъи гьабулел лъугьабахъинал дандекквезе.

Шиг1рияласаралц1алулаго,г1исиналлъугьа-бахъинал,ишазулт1олалгорахъалрихьизебугебгьунарцебет1езаби. Лъугьа-бахъиназул ва сюжеталъул ин цебеккунго бич1ч1иялъул бажари цебет1езаби.

Ц1алул, г1елмиялгин г1адатал х1асил бугел ва цогидалги текстазда т1ад х1алт1и

Асаралъул ц1ар ва гьеб ц1ар асаралъул х1асилалда дандрекъон кколеблъи бич1ч1и. Ц1алул, г1елмиялгин г1адатал х1асил бугел текстазул хаслъаби, мух1кан гьарун, ч1езари. Бат1и-бат1иял тайпабазул текстазул анализ гьабиялъул г1адатиял къаг1идабазулгунлъай-хъвайгьаби:тексталъуласлиябпикрузагьиргьаби,г1иллаябгинх1асилалъулбухьенч1езаби(г1илла гьеч1еб х1асил бук1унаро). Текст бут1абазде биххи. Гьел бут1абазул темаби баян гьари. К1вар бугел

-

яги аслиял раг1аби ралагьи. Текст ц1идасан бициналъул алгоритм г1уц1и. Схемаялда, моделалда, к1вар бугел, аслиял раг1абаздамугъгич1ван,текстц1идасанбицин.Текстг1ат1идго,айдурусгобицин.Тексткъокъгобицин(айтексталъул х1асилалъулъ аслияб, к1вар бугеб жо бихьизаби). Справкаялъулаб (бат1и-бат1ияб жоялъул баян кьолеб) материалалда, г1амлъизабулел суалазда ва ц1алул т1адкъаязда т1ад х1алт1изе бажари.

Гаргадизе, к1алъазе бажари (каламалъул культура)

Диалогкаламалъултайпабазулцоябкколеблъибич1ч1и.Диалогалъулхаслъи:лъуралсуалалрич1ч1изеги,гьезиежавабал кьезеги, тексталда т1аса жинцаго суалал кьезеги, хабар-к1алалда вугев чиясул каламалъухъ, гьеб калам гьоркьоса къот1ич1ого, к1вар кьун г1енеккизеги, гьоркьоб лъураб асаралда т1аса х1еренго жиндир пикру загьир гьабизеги бажари. Каламалъул низам ц1уни. К1алзул гьунаралъул халкъиял асаразул кьуч1алда иш гьабиялъул, г1адамазда гъорлъ вук1иналъул низамалъулгун яги къаг1идаялъулгун лъай-хъвай гьаби.

Раг1иялдат1адх1алт1и(раг1улбит1арабвахъвалсарабмаг1нагигьелъулг1емермаг1нагибук1инлъай),активиял раг1абазул нахърател дагьабги ц1убазаби.

Монологкаламалъултайпабазулцоябкколеблъибич1ч1и.Лъуралсуалаздаягикьурабтемаялдат1асанк1удиябгьеч1еб калам г1уц1изеги ва гьелъул аслияб пикру загьир гьабизеги бажари. ЦIалараб ялъуни раг1араб жоялъул х1асилбицин.

Жинца бицунеб пикруялъул план г1уц1и. Жинца бицунеб жоялъул мурадалда рекъон к1алъаялъул къаг1идаби т1асарищи.Суратазда ва ц1алараб яги кьураб темаялда т1асан к1алзул формаялда къокъаб хабар г1уц1и.

Хъвадари (хъвавул каламалъул культура)

Хъвавулкаламалъулнормабиц1уни:х1асилц1аралдарекъонккезаби(гьелъулъгероязулг1амал-хасият,ишлъугьараббак1 ва тема бихьизаби). Хъвавул каламалъулъ пасих1ал, рек1елъе ртортулел мац1алъул алатал (синонимал,антонимал, дандекквеял) хIалт1изари. Хъвавул текст дурус гьаби.

Кьурабтемаялдаги,ц1алараласараздагит1асангьитIиналгосочинениялхъвай.

-

Ц1ализе колел асарал

Маг1арулазулвацогидалмиллатазулраг1улустарзабазхъварал,лъималазулг1умруялдег1агарал,г1исинал, художествиял ва г1елмиялгин нахъг1унт1иялъулал асарал.

Ц1ализекколеласаразулжанрал:маг1арулазул вацогидалмиллатазулхалкъиялмаргъаби,куч1дул,харбал,абиял,кицаби, биценк1аби, абундачал, драмаялъулал асарал ва гь.ц.

Тематикаялъ гъорлъе рачуна лъаг1алил 4 заманалъул, Ват1аналъул, гьелъул тарихалъул ва т1абиг1аталъул, нилъер х1айваназул ва х1анч1азул, лъик1лъиялъул, рит1ухълъиялъул, вацлъиялъул ва гьудуллъиялъул, г1адамазул лъик1абги квешабги хьвада-ч1вадиялъул, ях1-намусалъул х1акъалъулъ, гьединго эркенаб зах1маталъул, лъималазул г1умруялъулва сахаватал ишазул, ракълие ва эркенлъиялъе г1оло къеркьолел бах1арзазул х1акъалъулъ бицунел асарал.

Ц1алул курсалъулъ темабазул къадар 3класс Рии

Риидалил т1абиг1ат цебеч1езабулел Дагъистаналъул раг1ул устарзабазулги халкъиял асараздасаги къокъал куч1дул ва харбал.

Риидаллъималх1алт1араб,гьезх1ухьбахъигьабурабкуцалъулх1акъалъулъхарбал,куч1дул,гара-ч1вариял.

Т1абиг1ат ц1уни–Ват1ан ц1уни

Маг1арулазулхъвадарухъабазулг1агарабВат1аналъулсипат-суратцебеч1езабулеласарал. Т1абиг1ат цIунизе ккей загьир гьабулел асарал.

Т1абиг1аталдакколелхиса-басиял.

Т1абиг1атц1униялъулх1акъалъулъхалкъияласарал:кицаби,маргъаби,биценк1аби.

-

Меседилаб хасалихълъи

Меседилабхасалихълъиялъулсипат-сурат,берцинлъи,бечелъицебеч1езабулеласарал.Хасалихъегьарулел х1алт1аби. Хасалихълъиялъул х1акъалъулъ халкъиял асарал. Хасалихъе рукъалъул ва г1алхул х1айванал.
Т1абиг1аталдакколелхиса-басиял.

Лъималазул г1умру ва гьезул ишал

Лъималазулг1умруялъулваишазулх1акъалъулъхарбал.

Г1адамазе,Ват1аналъепайдаялльунрук1инеккеялъулбицунеласарал.Лъималазерекъелбокьула.

Лъималазулмиллиябгьудуллъи.Киналголъималвацалваяцалккола.

Ц1орораб хасел

Хасалилт1абиг1аталъулх1акъалъулъхарбал,куч1дул,кицаби,маргьаби.Хасалолъималазулрасандаби.

Халкъалъул к1алзул гьунаралъул асараздасан

Забилебклассалъулц1алдохъабаземустах1икъалхалкъиялмаргьаби,харбал,куч1дул,кицаби,бицанк1аби.

Рекъелва гьудуллъи

Ракълилабг1умруялъулвагьудуллъиялъул берцинлъи,гьайбатлъибеццунхъваралкуч1дулвахарбал.Ракълие г1оло къеркьей. **Рохалилаб их**

Ихдалилт1абиг1аталъул,гьелъулберцинлъиялъул,ихдалилх1алт1абазулх1акъалъулъхарбал,куч1дул,маргьаби,кицаби, абиял.
Ихдалилт1абиг1аталдакколебхиса-басиязулх1акъалъулъгара-чIвари.

-

Ихдалилбайрамал(8Март,9Май).

Эркенаб захIмат

Зах1маталъулцерехъабазулх1акъалъулъкуч1дул.Зах1маталъулбаракат.ЗахIматкколарохелги,бечелъиги, талих1ги. Зах1маталда хурхарал кицаби, абиял.

Ч1ах1иязвалъималазгъарулелх1алт1абазулх1акъалъулъгара-чIвариял.Маг1арулазулустарзабазулх1акъалъулъхарбал.

Ват1ан ч1ух1арал бах1арзал

Ват1аналъег1олорух1кьуралбах1арзазулгъунарал,г1аданлъи,лебаллъи,намус-бац1ц1алъизагьиргъабулелкъокъал харбал, куч1дул, маргъаби, биценал, кицаби.

Г1алимзабазул,г1акъилзабазулхьвада-ч1вадиялъулбицунеласарал.

Класстун къват1исеб ц1али

Ц1ализе кколеб материал.Ц1ализех1исабгъабуралхудожествиялт1ахьалрукIинебегьула1–100гьумералдасат1аде инч1ел. Лъик1аланго пайда босула «Лачен» журналалдаса.

Ц1алул тематика.Классалдац1ализеругеласаразултематикаялдебалагьун,живгомуг1алимасч1езарулац1ализе мустах1икъал асарал.

Т1ехьалъулгун гьабулеб х1алт1и.Лъималазда лъазе ва бажаризе ккола:

- Т1ехьалъулбутIабирихьизаризе;
- т1ехьалъулгиавторасулгиц1аралругебт1оцебесебгьумер,бут1рул,цебераг1и,цадахълъел;

- темаялдахурхарабтIехьт1асабищизе,гьелъиебит1арабкъиматкьезе;
- лъаг1алилт1оцебесеббащалъиялдаанкьидажаниб2–3гьумералде,лъаг1алил к1иабилеб бащалъиялда10–15 гьумералде рахараласарал ц1ализе;□муг1алимасул суалазде мугъги ч1ван, ц1алараб жоялъул х1асил цебеч1езабизе.

Учебно-тематикияб план

№	Главаялъул ц1ар	Саг1тал
1.	КIиабилеб классалда малъараб материал такрар гьаби	1
2.	Рии.	1
3.	Т1абиг1ат ц1уни –Ват1ан ц1уни	3
4.	Меседилаб хасалихълъи	4
5.	Лъималазул г1умру ва гьезул ишал	5
6.	Ц1орораб хасел	2
7.	Халкъалъул к1алзул гьунаралъуласараздасан	4
8.	Рекъелвагьудуллъи.	2
9.	Рохалилаб их	4
10.	Эркенаб зах1мат	3
11.	Ват1ан ч1ух1арал бах1арзал	5
	Кинабниги	**34**

-

№	Дарсил тема	Саг1тал	Къо – моц1
			План
1	«Маг1арулазул Ват1ан» Р.Х1амзатов	1	06.09.2024с.
2	**Рии.** «Рии рак1алде щвей» М.Г1абдуллаев	1	13.09.
3	**Т1абиг1ат ц1уни –Ват1ан ц1уни** «Дагъистаналъул т1абиг1ат»	1	20.09.
4	«Дагъистаналда» Ф.Г1алиева	1	27.09.
5	«Х1анч1и нилъергъудулзабируго» А.Мух1амаев	1	04.10.2024с.
6	**Меседилабхасалихълъи** «Херасул гъвет1» Х1.Гъазимирзаев	1	11.10
7	«Хасалихълъи» М.Гъазиев	1	18.09.
8	«Огь , дирккараб гъалат1»М.Мух1амадов	1	25.10
9	«Бокьуламундие,муг1рузул т1алъи» Н.Г1исаев	1	08.11.2024с.
10	**Лъималазул г1умру вагьезулишал** «Баркала»	1	15.11
11	«Ц1алдохъабазде Ц1адаса Х1амзатил хит1аб»	1	22.11
12	«Гъудуллъи» Х1.Гъазимирзаев	1	29.11
13	«Адаб» М.Мух1амадов	1	06.12.2024с.
14	«Лъик1аб щайха малъич1еб?» М.Хириясулаев	1	13.12.
15	**Ц1орораб хасел** «Хасало х1орихъ»М.Мух1амаев	1	20.12.
16	«Талих1» маргъа.З.Г1исаева	1	27.12.
17	**Халкъалъул к1алзул гьунаралъуласараздасан** «Ва х1атуту, х1атуту»	1	17.01.2025с.
18	Кицаби.Бицанк1аби	1	24.01
19	Васазеваясазекинидахъ ах1улел.	1	31.01.
20	«Бах1арчияв вас» маргъа	1	07.02.2025с.

21	**Рекъелвагьудуллъи.** «Рагъварекъел» Ц1.Х1амзат.	1	14.02.
22	«Эменвавасал» басня.	1	21.02.
23	**Рохалилаб их** «Их» Ц1адаса Х1амзат	1	28.02.
24	«Х1анч1и ахазулгьудулзаби» М.Мух1амадов	1	07.03.2025с.
25	«Эбелалъул байрам» М.Г1абдулаев.	1	14.03
26	«Эбелалде» Р.Х1амзатов	1	21.03
27	**Эркенаб зах1мат** «Чадил кесек» М.Сулиманов	1	04.04.2025с.
28	«Гъвет1ги васги» Г1.Расулов	1	11.04
29	«Ч1ороло вагьелъул т1анч1и» басня	1	18.04
30	**Ват1ан ч1ух1арал бах1арзал** «Гьебмаялъулкъоялъ» Х1.Х1ажиев	1	25.04
31	«Бергьенлъиялъулкъо – 9 Май»	1	02.05.2025с.
32	«Саг1аду» Р.Х1амзатов	1	16.05.
33	«Ват1ан» маргьа	1	23.05
34	Класстун къват1исеб ц1али	1	30.05.